

VINT ANYS DE TALLERS DE LLENGUA I LITERATURA CATALANES A L'ENSENYAMENT SECUNDARI

Joaquim Arenas i Sampera

RESUM

Els Tallers de Llengua i Literatura Catalana a l'ensenyament secundari, a banda de ser unes jornades bianuals de perfeccionament del professorat, han esdevingut un fòrum de debat i de propostes que l'autor ressenya. La història dels Tallers presenta unes característiques, quant l'organització i els continguts, ben específiques. L'article se'n fa ressò i al·ludeix als plantejaments de fer normal l'ús del català existents als anys vuitanta i a les consideracions que els mateixos professors han aportat en els debats i les taules rodones celebrades en els Tallers al llarg de vint anys. Apel·la, també en aquest sentit, a la professionalitat dels docents perquè esdevinguin educadors i compensadors de la desigualtat lingüística i cultural dels discents partint de les seves propostes. Finalment, convida l'Administració a possibilitar el projecte normalitzador de la llengua de manera clara i fa una crida al professorat a no sentir-se aliè a l'Administració i a implicar-s'hi per donar validesa a les seves peticions, a fi que les qüestions millorables no continuïn sent com són.

PARAULES CLAU: pedagogia catalana, ensenyament secundari, Tallers de Llengua i Literatura Catalanes, llengua catalana.

ABSTRACT

The Catalan Language and Literature Workshops in secondary education, apart from being a biannual conference aimed to teachers' improvement, have become a discuss forum where proposals like the ones the author describes are made. Workshops' history presents very specific characteristics regarding organization and contents. The article ex-

plains them and mentions the approaches to standardize the use of Catalan that were made during the eighties, and also the considerations the teachers themselves have made in the debates and round tables that have taken place for twenty years at the Workshops. The article refers too, in this sense, to the teachers' professionalism, since thanks to their proposals teachers can make up for the language and cultural inequality that affects their students. Finally, the author invites the Administration to make definitely possible the Catalan language standardization project and he appeals for teachers' involvement in the Administration to give effect to their claims and change things that could be better.

KEY WORDS: catalan pedagogy, secondary education, Catalan Language and Literature Workshops, catalan.

En començar aquest escrit no puc amagar, a l'amable lector, un cert sentiment d'emoció en reprendre, tot just uns mesos després d'haver-ne deixat la responsabilitat administrativa, el discurs per la causa de fer normal l'ús de la llengua a l'ensenyament de Catalunya, en el qual he treballat des del Servei d'Ensenyament del Català, de la Generalitat de Catalunya.

Han estat vint-i-cinc anys de feina intensa, de projectes, i també d'avatars i de superació de contradiccions, diguem-ho tot, però han estat igualment vint-i-cinc anys en què hem pogut recollir moltes satisfaccions, entre les quals sobresurten dues especialment: la complicitat de tot l'equip nombrós de col·laboradors interns del Servei d'Ensenyament del català i l'acollida de les nostres iniciatives per part dels professors i els mestres. Sense aquesta col·laboració i sintonia, difícilment res no hauria estat possible en el grau que ho ha estat.

Una mostra d'aquesta complicitat, una mostra palpable, d'aquesta entesa entre el Servei d'Ensenyament del Català i els centres docents, són els Tallers de Llengua i Literatura Catalanes, que enguany s'han convocat per onzena vegada i es van inaugurar amb la presidència l'Honorable Sr. Bargalló, professor d'educació secundària i conseller d'Educació.

«El passat defineix el present», deia Freud. Seguirem, doncs, la premissa del psicoanalista més famós per esbossar la trajectòria dels Tallers en la inacabable via de la normalitat lingüística a l'ensenyament secundari.

Era el curs 1983-1984 quan es va endegar la primera edició d'aquestes jornades de formació mútua, de debat, de propostes. Anaven adreçades, en un primer moment, als professors de llengua i literatura catalanes de la formació professional. Era el sector de l'educació catalana més necessitat d'ajut, ja que s'hi constataven, de manera especial, les penúries lingüístiques que palesaven les primeres generacions d'alumnes de secundària que havien tingut poc contacte amb el català.

La paraula *tallers* volia tenir una connotació amb el món del treball i de la formació professional. El cartell anunciador dels primers tallers imprimia en l'esguard de l'observador un missatge subliminar de l'esperit de l'Escola Nova, entès com a possible també a l'ensenyament secundari. Un alumne adolescent, cabell ros i llarg amb bata blava, componia en una caixa d'impremta les tres paraules inicials: «Tallers de Llengua».

Obeïa, doncs, a una de les premisses pedagògiques de l'Institut Escola, «educar treballant». L'Institut Escola va desaparèixer malauradament després de la Guerra Civil i no ha estat mai més considerat model educatiu.

L'entusiasme amb què va ser rebuda la iniciativa per part del professorat va ser gran. Recordem que el mateix any 1983 s'havia aprovat al Parlament de Catalunya la Llei de normalització lingüística, la qual declarava que el català era la llengua pròpia de l'ensenyament.

Les expectatives eren bones. Molts, des de dintre mateix de l'Administració i molts professors i professores des dels centres, vàrem entendre que «aquella ciutat de somnis» que es volia bastir tenia elements normatius suficientment forts per començar-la a edificar des de l'escola, des dels instituts.

I la normativa no es va aturar aquí, sinó que va oferir un desplegament concretat en decrets i ordres: singularment, l'ordre sobre la reestructuració del reciclatge de català per a docents de totes les etapes i també la de convocatòria única del concurs de trasllats, que incloïa vacants per a les quals calia posseir una titulació de català. També el 1983 és l'any que comencen els plans de normalització lingüística a l'anomenada, aleshores, «educació general bàsica», en l'aplicació dels quals per primera vegada s'intenta amb prou èxit crear un pont de continuïtat entre l'ensenyament en català dels centres d'EGB amb els de secundària quan els alumnes hi són transferits.

El Servei d'Ensenyament del Català va ser la unitat administrativa que va organitzar els primers Tallers amb col·laboració amb la Divisió de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona. Van tenir lloc a Sant Cugat en el Casal Borja, edifici que es va convertir en la seu de les futures edicions fins a l'any 2000. Des de llavors es fan en el Campus Universitari de la Vall d'Hebron, a la Facultat de Formació del Professorat o de Psicologia.

Continuo la meua relació fent referència a totes les convocatòries d'aquestes jornades de formació, i crec que és bo esmentar que unes de les característiques dels Tallers des dels primers anys fins avui ha estat la modalitat aplicada en la seva organització.

Seguint l'esperit que brolla de la definició d'«escola catalana», *sensu lato*, que va fer el pedagog Alexandre Galí, com un concepte educatiu sorgit de la voluntat dels catalans per disposar d'una educació forjadora de ciutadans per

al nostre poble i, per tant, participativa; el Servei d'Ensenyament del Català, doncs, amplia la concurrència de l'organització convidant el Departament de Didàctica de la Llengua i de Literatura i el Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona a elaborar una planificació que faci possible un programa participat. Per a això, ha demanat col·laboracions al professorat i a experts de diverses matèries relatives a àrees de coneixement i de llengua.

Amb aquest tipus d'organització i programacions, en les quals predominen l'exposició d'experiències docents i l'anàlisi de la situació mitjançant els debats generats per les taules rodones, es va arribar a aconseguir que hi planés un esperit d'innovació, de reflexió pedagògica i lingüística relacionat amb les preocupacions i els interessos del moment:

- Qüestions com les del català *light* contraposat al català *heavy*.
- L'escriptor i la literatura a l'escola.
- El model de llengua dins de l'ensenyament.
- El rept de la catalanització global de l'ensenyament.

Tots aquests enunciats, escollits a l'atzar, són un exemple dels molts que han estat el tema d'animades i controvertides taules rodones. El gruix, però, de la innovació se l'emporten els Tallers, és a dir, aquests grups de treball de tema proposat pel mateix professorat que convida els seus companys de professió a compartir l'experiència o una teoria concreta sobre el procés d'ensenyament-aprenentatge.

D'aquests grups que constitueixen els tallers genuïns, se n'han programat una trentena de mitjana per edició. Assenyalen-ne uns quants:

- És quan conto que no hi veig.
- La integració de l'aprenentatge de la llengua en assignatures no específiques de llengua.
- Com preparar muntatges teatrals als instituts.
- L'expressió oral a l'aula, recursos i organització.

Quant a les conferències dictades, als Tallers hi han assistit els millors especialistes, entre els quals esmentaré T. Cabré, C. Arnau, J. Tusón, J. Molas, C. Junyent... L'acceptació que han tingut, amb una assistència que supera, en nombres absoluts, els cinc mil participants al llarg de les deu edicions, s'ha d'atribuir al nostre entendre a l'encert dels professors que proposen el contingut del programa i en realitzen l'exposició. Per tant, hi són presents a la soca, a l'arrel i a la capçada de tal manera que els Tallers han esdevingut un fòrum d'intercanvi, de posades en comú i d'afanys de superació.

No serà, doncs, balder considerar les onze edicions dels Tallers de Llengua i Literatura Catalanes com les monjoies, o indicadors de vivències, d'aquest am-

ple, llarg i inacabable camí de fer el català la primera llengua del centre docent, pel seu ús i per la consideració de llengua pròpia, la principal de l'ensenyament. Tant és així que podríem dir amb Segarra «un camí, quina cosa més curta de dir, quina cosa més llarga de seguir: un camí».

Potser pot sobtar el lector, o recordar-li una vella cançó amb olor de naftalina, el fet que continuï amb unes preguntes de contingut molt específic i procedent de les inquietuds del mateix professorat participant:

— Què se n'ha fet, de l'objectiu primordial de l'educació, fer ciutadans integrats a la societat on viuen, arrelats al país i capaços d'estimar-lo i transformar-lo, amb prou coneixements del món que els permeti interpretar-lo?

— On ha anat a parar el projecte de centre docent educatiu que ha de donar, a tots els nois i noies, els mateixos instruments lingüístics i culturals per tal que puguin desenvolupar-se tots en condicions similars, sense fer de la llengua un instrument de discriminació?

— On són els bons i sans propòsits dels anys vuitanta i del segle passat, que volien el català com a llengua predominant del centre?

Desitjàvem una educació, una docència catalana, innovadora, de qualitat. Alguns aspectes dels nostres desigs s'han aconseguit.

Però sembla que, d'uns anys ençà, s'hagi perdut la memòria sobre l'efecte de l'educació, quant a projecte compensador i integrador. Justament ara que noves migracions plantegen nous reptes a un sistema escolar que, en moltes zones i indrets de Catalunya, encara és lluny d'haver assolit un mínim acceptable de normalitat.

No esmento aquesta situació com un record nostàlgic, ara que em trobo en situació de jubilat, ben a la inversa. Ho faig perquè crec que en la relació entre l'Administració i els centres de secundària s'ha de parlar més dels fins de l'educació catalana i dels objectius que pretén o ha de pretendre.

Per mi, és innegable que una part de la desigualtat social és la desigualtat lingüística i cultural dels nois i les noies, a la qual ajuda molt, també, el dèficit d'estímul que reben els professors tant en la seva docència com en l'ús de la llengua.

Estic segur que ningú no està d'acord a perpetuar desigualtats d'aquesta mena. I és possible donar credibilitat als nostres centres docents de secundària com a elements de compensació d'aquesta situació que afecta l'ensenyament i la societat.

Al llarg de les onze edicions dels tallers, els professors han posat a debat, en el si del mateix treball, qüestions no gens simples, preguntes adreçades implícitament o explícita a l'Administració. Perquè la pregunta o qüestió simple, en el cas de les desigualtats, voldria dir la renúncia a conèixer les diferències i els

desnivells sociolingüístics i culturals dels aprenents, i en molts casos, la feble situació de la llengua catalana en el sistema educatiu.

I tot plegat seria assumir de manera sobreentesa que no es pot fer res per canviar la situació. Aquest no és el cas de la majoria del nostre professorat de llengua i literatura catalanes i d'altres docents de la resta de matèries.

Tanmateix, el plantejament normalitzador de l'Administració requereix una intensificació concreta respecte als instituts d'educació secundària i cal que s'orientin els centres perquè no esdevinguin un instrument neutre en aquesta qüestió. I cal fer-ho amb certa bel·ligerància i amb un clar plantejament de prioritzar una educació catalana per sobre de qualsevol altre objectiu escolar.

Com a organitzador, participant i observador dels Tallers de Llengua i Literatura Catalana, he pogut escoltar com es considerava entre els professors, més d'una vegada, si de debò existia la voluntat política de fer normal l'ús de català a secundària.

És innegable que en el marc teoricoadministratiu aquesta voluntat ha existit; només cal considerar la normativa promulgada en aquest sentit. Però potser és arribada l'hora de deixar clar i de manera inequívoca que sí, que el projecte existeix, i més enllà de la normativa.

Aquest projecte que s'ha anat elaborant, des de la transició política, i que l'Administració ha fet seu i ha plasmat en la normativa, implica entendre que educar, i educar en català i amb continguts catalans, és ajudar a construir. I per bastir un edifici, encara que només sigui per a la vida de les persones, el projecte també ha d'aportar una formació completa perquè esdevinguin ciutadans plenament. Per això cal tenir un projecte viu, actiu, amb credibilitat.

Ensenyar educant voldrà dir promoure les possibilitats de nois i noies, superant les diferències: intentar que tinguin un resultat positiu de les seves vivències, propiciades en llengua catalana, que se sentin membres d'un grup social, l'escolar, i que puguin gaudir de l'institut com «l'altra casa» quan en la llar l'expressió usual és en castellà o en un altra llengua, i que la cultura que es respira no és la del país.

Perquè «l'altra casa», aquella on per objectiu i missió se'ls ajuda a esdevenir ciutadans lliures, crítics i conscients, els satisfà plenament, en tots els àmbits. Tota aquesta reflexió l'he anada desenvolupant i l'he escrita després, repassant els apunts presos en diverses edicions de les deu, ja fetes d'aquests tallers de llengua.

I encara faré esment d'un altra qüestió que ha estat, sovint, present en aquest fòrum de formació, que ja ha entrat a la majoria d'edat, després d'haver complert vint anys d'existència. És una qüestió, una qüestió relacionada amb l'anterior, en la qual es demanava creure de debò i efectivament en l'educació cata-

lana, i en la docència, en la docència feta en llengua pròpia, explícites en un projecte concret i clar.

És la qüestió que exposarem ara, que, com he indicat, hem pogut copsar com una inquietud, com un afer reclamat com a urgent, que demana solucions, imaginació i confiança. Es tracta de facilitar la pràctica educativa i docent en concordança amb el projecte definit, perquè la cosa rau a entendre el fet educatiu en concordança amb el concepte de «escola catalana», com alguna cosa més que planificar el sistema educatiu.

Una cosa és planificar l'aprenentatge i una altra, molt diferent, és facilitar el fet educatiu i docent d'una «escola al servei d'un poble».

El més important d'un sistema educatiu no són els continguts, ni els sistemes d'aprenentatge, l'organització dels currículums o l'itinerari de l'alumne per l'institut. El més important és fer possible, amb millor o pitjor organització de l'aprenentatge, amb millor o pitjor currículum, un concepte d'educació propi en el qual la llengua i el seu ús autodeterminin el sistema escolar i facilitin el fet educatiu de qualitat. Ja ho deia el pedagog i lingüista Dr. Tarroja: «A tal tractament de la llengua, tal escola, tal institut».

Facilitar el fet educatiu vigent autodeterminat pel model propi, per la llengua i pel seu ús voldria dir fer plenament vigent que el català, com a llengua pròpia de l'ensenyament i de Catalunya, és objecte d'una jerarquia distingida.

I, per tant, és la que disposa d'una dotació privilegiada de recursos, professorat, materials específics, incentius arran del seu ús per part d'alumnes i professors, assistència tècnica i suport extern per endegar projectes concrets de normalització de la llengua als centres i al seu entorn, orientació, supervisió, i reconducció de situacions anòmales en cada institut, funcions pròpies de la inspecció d'ensenyament, creació d'espais de lleure per viure en català en els mateixos centres. Alhora s'ha de tenir cura que els continguts curriculars arrenquin de la nostra realitat física, històrica, científica i literària, i que els procediments i les actituds concordin amb el pensament educatiu propi.

En aquest àmbit, justament, tan reivindicat i treballat en aquests tallers, més que en cap altre, fa uns mesos vàrem veure arribar amenaçadors «vents de ponent» que bufaven en sentit contrari, i posaven en perill, com mai en tots aquests vint anys, el projecte educatiu català, per la imposició per llei d'una ampliació d'horaris i continguts curriculars de la llengua i cultura, encara dominant a casa nostra.

Amb relació a la qüestió de la diversitat cultural, caldrà adaptar el funcionament dels centres a aquest objectiu, el de fomentar la llengua i la literatura catalanes, de manera que la llengua catalana esdevingui el vincle sensible i cohesionador que faciliti el procés maduratiu dels alumnes.

També s'imposa impregnar de vida els aprenentatges escolars, atès que cada dia que passa, la vida és més a fora del món acadèmic. Per tant, caldrà ajudar els centres educatius per fer-los capaços d'integrar l'alumnat amb el compromís de cohesió en l'acció educativa de tots i cadascun dels professors.

I tantes coses més que han estat objecte de discussió, de petició o de queixa i també, perquè no, d'il·lusió en els Tallers al llarg de quatre lustres.

Acabaré aquest article amb una invitació a la crítica i a la coherència professional dels professors. No perquè els lectors d'aquesta revista tinguin la necessitat que se'ls recordin evidències. Precisament, als centenars de professors que han participat en els Tallers i a aquells que, d'una manera o altra, els interessa el món de l'ensenyament no cal recordar-los allò que ja saben i practiquen o que tenen clar en l'àmbit dels seus desigs envers l'educació, si més no. Però hi ha realitats que cal esmentar una vegada i una altra, i qualsevol circumstància és bona per fer-ho.

Sovint, els docents ens expressem de tal manera que situem la realitat que cal canviar lluny de nosaltres, com si no tinguéssim gaire art ni part en el canvi desitjat, potser a causa de les mil i una vicissituds que afecten l'ensenyament secundari.

Pot semblar que l'Administració i la societat reflecteixin alguna cosa aliena, una realitat que ens podem mirar a distància. Amb tot, formem part d'una societat i, a més, gairebé tots els professors som funcionaris o cobrem dels eraris públics.

Hi ha una part, una colla de necessitats exigibles que ens concerneixen. Tanmateix, hi ha responsables socials i polítics, per damunt de nosaltres, que a vegades veiem posicionats a l'opció contrària d'allò que ens sembla que cal fer per millorar.

La realitat crua és que molts de nosaltres hem agafat el tren de l'Administració, i, en certa mesura, som també Administració, encara que els responsables de la màquina del tren, els conductors, siguin uns altres.

Una part dels nostres desigs i demandes a favor de la llengua i el seu ús als centres passa per complicar-nos la vida dins els processos de l'Administració, per suggerir, reclamar, perquè les coses no continuïn sent iguals, i pressionar, si cal.

El nou sistema educatiu, la reforma, avui contrareformada, és criticable en gran mesura, i ho és per diverses raons que ara no cal escatir. Per nosaltres, també ho és, i molt, de criticable perquè no ha facilitat en la seva aplicació el gran repte que de bon començament se li va presentar: la catalanització global del sistema educatiu com una concepció fruit d'una pràctica.

I aquesta fita no assolida s'haurà de tornar a plantejar en l'aplicació d'una possible nova llei orgànica que cal esperar que no posi més entrebancs a la do-

cència en català. Si no fos així, només la perícia de l'Administració autonòmica, l'esforç resistent dels professionals de l'ensenyament i la voluntat social els podrien superar, en benefici de la catalanització global del sistema educatiu.

Però no seria seriós fer la crítica col·locant-nos enfora i prenent posicions d'uns mers instructors que es neguen a assumir que fan educació i que l'han de fer autodeterminant el sistema educatiu per a la llengua i els continguts de tot ordre.

Assumim, doncs, una vegada més, i no ens cansem d'estar cansats els qui creiem en l'educació, la nostra responsabilitat d'educadors i de catalans, tot esperant que els dirigents educatius facilitin més i millor la construcció de la «ciutat dels somnis» de l'educació; només així podrem reclamar, sempre que sigui necessari, l'impuls al projecte comú d'«escola catalana» i fer-ne viable l'aplicació als centres.

